УДК 330.341.1:563.003.13

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВАТ "ПІДГОРОДНЯНСЬКИЙ ЕЛЕВАТОР" ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

О. І. Галенко,
к. е. н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

У цій статті на прикладі одного із елеваторів Миколаївщини розглянута проблема економічної ефективності використання його ресурсного потенціалу. Вивчено взаємозалежність між окремими його складовими, а також визначено основні напрями покращення його використання.

The problem of economic effectiveness of Mykolaiv region elevator and its resource potential were discussed in thiss article. The interdependence between its separate parts and the main directions of the improvement of its use were also discovered.

ВСТУП

Зерносховища (елеваторна промисловість) є пов'язуючою ланкою між сільськогосподарськими товаровиробниками і зернопереробними галузями. Вони забезпечують зберігання, очищення, сушіння, формування товарних партій різного призначення і їх постачання всередині країни і на експорт, зерносховища разом з тим виконують важливу роль в маркетингу зерна і ряду основних продуктів його переробки — для їх просування від виробника до споживача.

Без чітко функціонуючої сітки сучасних зерносховищ необхідної місткості і потужності неможливе надійне забезпечення країни зерном.

З впровадженням у життя елементів ринкової економіки, скасуванням держзамовлення, децентралізації експортно- імпортних поставок радикально змінилася структура й обсяги заготівлі і збереження зерна, внаслідок чого в Україні, навіть при наявності хорошого врожаю, діючі зерносховища були не завантажені, що значно вплинуло на ефективність їх функціонування.

При середньому завантаженні на 28% від номінальної потужності більшість елеваторів України працюють нижче точки беззбитковості і є збитковими.

Проблемам підвищення ефективності зернового виробництва, стану зернового ринку та зернопродуктового підкомплексу в Україні присвячені наукові праці багатьох вчених-аграріїв: В. Г. Андрійчука, П. С. Березівського М. Г. Лобаса, В. П. Ситника, Л. М. Худолій, Г. В. Черевко, С. М. Чмира та інших. Водночас на наш погляд, слід більше уваги приділяти детальному дослідженню стану елеваторної промисловості в окремих регіонах.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даного дослідження є комплексний аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу Підгороднянського елеватора й вивчення взаємозалежностей між основними його складовими. У процесі досліджень використані діалектичний, монографічний та економіко-статистичні методи досліджень.

РЕЗУЛЬТАТ

Ресурсна складова є найбільш ємною складовою виробничого потенціалу підприємства, тому що включає розгалужену структуру використовуваних у виробничому процесі взає-

мопов'язаних між собою ресурсів: капітальних, трудових, матеріально-сировинних та інтелектуальних.

Раціональне сполучення і використання всіх вказаних ресурсів створює сприятливі передумови для втілення виробничих завдань у вигляді реальної виробничої програми, яка відповідає профілю діяльності підприємства і дає змогу йому претендувати на вагому частку ринкового сегменту.

Для оцінки економічної ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства важливо обгрунтувати систему показників.

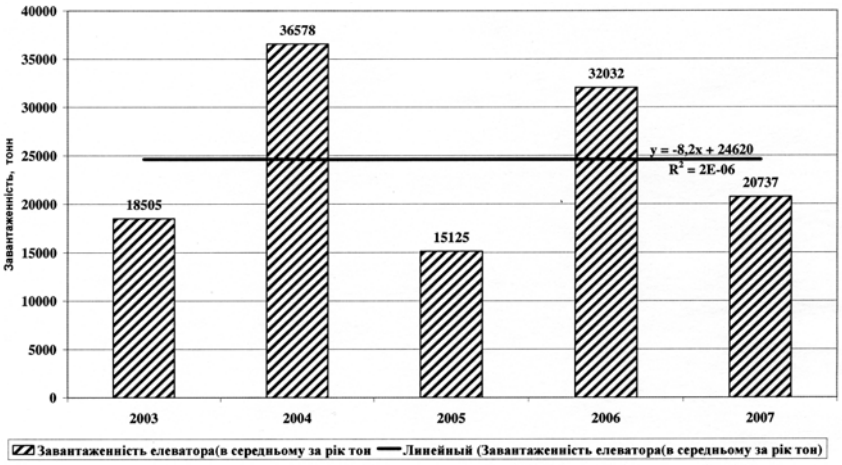

Мал. 1. Динаміка завантаженості Підгороднянського елеватора

Система показників стосовно ефективності використання основних фондів передбачає аналіз фондовіддачі, фондомісткості продукції та коефіцієнта використання ємкості елеватора.

Оскільки фондовіддача ($Ф_в$) характеризує отриману продукцію з 1тис. грн. вартості основних фондів, то для її розрахунку використовуємо формулу:

$$Ф_в = \frac{З_п}{ОФ} \quad (1),$$

де кількість завантаженого зерна, т; середньорічна вартість основних фондів, тис. грн.

У нашому дослідженні фондомісткість характеризує вартість основних промислово-виробничих фондів, що припадає на 1 тонну зерна.

Для аналізу економічної ефективності використання основних фондів розглянемо коефіцієнт використання виробничої потужності($К_п$) підприємства, розрахунок якого буде проводитись за формулою:

$$К_п = \frac{З_п}{П_р} \quad (2),$$

де $П_р$ розрахункова виробнича потужність, т.

Оцінка ефективності використання трудових ресурсів передбачає аналіз витрат на оплату праці у структурі собівартості продукції, динаміку середньої зарплати одного працюючого, фондоозброєність та продуктивність праці.

Аналіз структури собівартості сушки та зберігання зерна дозволяє оцінити матеріальні витрати в частині витрат на сушіння та зберігання зерна, а також визначити фактори, що вплинули на матеріаломісткість продукції.

Як показує ретроспективний аналіз, завантаженість елеватора зменшується.

Така тенденція спостерігається майже протягом всього аналізованого періоду, де за рівнянням регресії середньорічний показник спаду становить 8,2 тонн зерна (мал. 1). Виключенням є 2004 і 2006 роки, коли коефіцієнти завантаженості становили відповідно 1,2 і 1,0.

У таблиці 1 наведені показники ефективності використання основних фондів ВАТ " Підгороднянський елеватор". Результати аналізу свідчать, що у 2007 р. фондовіддача знизилась на 96,1% у порівнянні з 2003 роком. Неповне використання ємностей елеватора для зберігання зерна впливає на підвищення фондомісткості продукції, що негативно впливає на ефективність діяльності підприємства. Особливо критичним щодо використання виробничих потужностей елеватора був 2005 рік, коли потужності елеватора використовувались лише

Таблиця 1. Ефективність використання промислово-виробничих фондів у ВАТ " Підгороднянський елеватор"

	Од. виміру	2003	2004	2005	2006	2007	2007 в % до 2003
Завантаженість елеватора (в середньому за рік)	тон	18505	36578	15125	32032	20737	112,1
Основні засоби	тис. грн..	113947	113918	114034	114044	114077	2890,2
Фондовіддача	тон./ тис. грн..	0,16	0,32	0,13	0,28	0,18	112,5
Фондомісткість	тис.грн./ тонн	6,2	3,11	7,54	3,56	5,50	88,7
Проектна потужність	т.тонн.	31000	31000	31000	31000	31000	100,0
Коефіцієнт Завантаженості		0,6	1,2	0,5	1,0	0,7	112,1

Таблиця 2. Структура витрат при сушці зерна (%)

Статті витрат	роки				
	2003	2004	2005	2006	2007
1. Паливно- мастильні матеріали	63,0	59,9	62,5	76,6	72,3
2. Енергія на технологічні цілі	2,5	2,1	5,4	3,0	2,8
3. Основна і додаткова заробітна плата	19,1	16,1	5,1	5,0	7,6
4. Відрахування на соціальні заходи	7,3	6,2	1,9	1,9	2,9
5. Амортизація основних засобів	0,5	0,4	3,5	3,4	3,2
6. Загальновиробничі витрати	7,6	15,3	21,5	10,2	11,1
Всього витарт	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблиця 3. Структура витрат при зберіганні зерна (%)

Статті витрат	роки				
	2003	2004	2005	2006	2007
1. Паливно- мастильні матеріали	28,8	25,7	22,8	22,8	21,5
2. Енергія на технологічні цілі	8,4	10,9	14,7	14,7	13,8
3. Основна і додаткова заробітна плата	24,0	23,7	20,0	20,0	22,3
4. Відрахування на соціальні заходи	7,7	8,7	7,7	7,7	8,4
5. Амортизація основних засобів	1,2	29,6	22,3	22,3	26,5
6. Загальновиробничі витрати	30,0	1,4	12,5	12,5	7,4
Всього витрат	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

на половину. Для аналізу економічної ефективності зберігання зерна у ВАТ " Підгороднянський елеватор" необхідно також розглянути структуру витрат в динаміці, яку здійснює підприємство (табл. 2, 3).

Формування собівартості послуг хлібоприймальних і зернопереробних підприємств здійснюється відповідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 " Витрати", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.12. 99 р. № 318 та Інструкції по плануванню, обліку.

Аналіз структури собівартості по елементах витрат (табл. 2, 3) свідчить, що найбільшу частку складають паливно- мастильні матеріали, електроенергія, оплата праці та амортизація. Це дає підстави зробити висновок, що значними резервами зниження собівартості є мінімізація витрат на паливно-мастильні матеріали, підвищення ефективності використання трудових ресурсів та більш ефективне використання обладнання елеватора. Проблема управління витратами виробництва повинна вирішуватися як на макрорівні, так і на мікрорівні. На макрорівні це виконує держава шляхом регулювання інфляції витрат, яке викликано зростанням цін на нафтопродукти, електроенергію, газ, транспортні послуги і регулювання цінового диспаритету.

В свою чергу власники зерна і продуктів його переробки можуть багато зробити для ефективного управління затратами виробництва. Саме фактор зниження витрат являється основним для збереження позицій на ринку.

Найбільш активні учасники ринку за рахунок більш ефективного управління витратами мають можливість краще розподіляти ресурсний потенціал, грамотно сформувати цінову політику на свою продукцію чи послуги і добитись зростання конкурентоспроможності.

При цьому ефективна реалізація вказаних заходів досягається при дотриманні наступних умов:

— використанні спеціальних методів обліку витрат;

— систематичне виявлення причин зміни витрат і їх аналіз;

— розробка заходів, направлених на покращення структури собівартості, в тому числі заходів тактичного і стратегічного характерів;

— ідентифікації всіх наявних можливостей економії по кожному фактору витрат.

Скорочення чисельності виробничого персоналу у Підгороднянському елеваторі є наслідком підвищення рівня механізації і автоматизації трудомістких процесів, впровадження ресурсозберігаючих технологій і т.п. (табл. 4).

Продуктивність праці є найбільш узагальнюючим показником ефективності використання трудових ресурсів. В даному аналізі вона виражена затратами праці на 1 тонну зерна і кількістю обробленого зерна в розрахунку на одного середньорічного працівника, зайнятого у виробничій діяльності підприємства. Підвищення продуктивності праці у2007 році, порівняно з 2003 роком, на 76,8% та зниження трудомісткості на 26,8% зумовлено багатьма суб'єктивними та об'єктивними факторами серед яких основне місце займає скорочення чисельності працюючих на 36,6%.

Таблиця 4. Динаміка чисельності працівників та продуктивності праці у ВАТ " Підгороднянський елеватор"

	Од. виміру	2003	2004	2005	2006	2007	2007 у % до 2003
Середньорічна чисельність працівників	Чол.	101	86	81	64	64	63,4
Затрати праці на 1 т зерна	люд. год.	8,09	4,78	8,22	3,43	5,92	73,2
Фондоозброєннісь праці	Тис. грн./осіб	1128,2	1324,6	1407,8	1781,9	1782,5	157,9
Продуктивність праці	т/ люд. рік	183,2	425,3	186,7	500,5	324,0	176,8

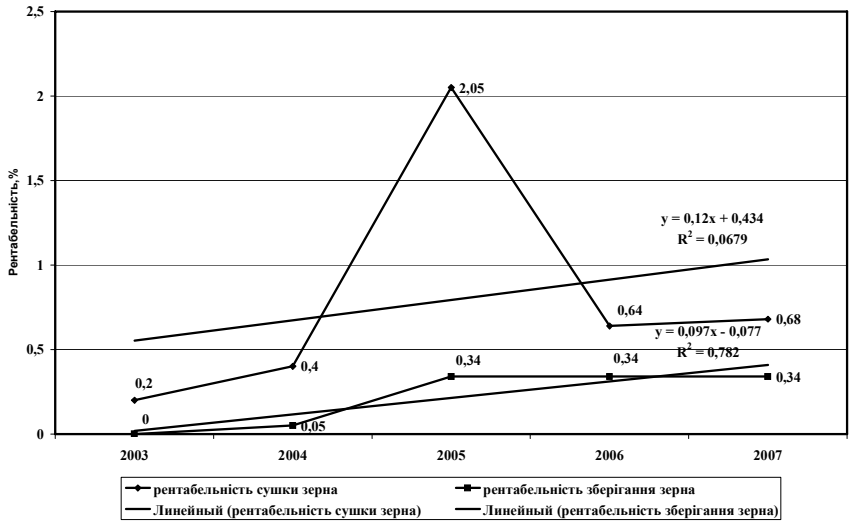

Мал. 2. Динаміка рентабельності сушки та зберігання зерна в Підгороднянському елеваторі

Рентабельність є найбільш узагальнюючою характеристикою ефективності діяльності підприємства даного виду діяльності. Від рентабельності роботи залежить життєдіяльність суб'єкта господарювання в умовах конкурентного середовища. При цьому виділяють наступні показники: рентабельність майна, рентабельність виробничих фондів, рентабельність продукції (всієї реалізації чи окремих видів). Якщо перші два показники характеризують ефективність використання ресурсів (трудових, матеріальних та ін.), то рентабельність продукції прийнята як інтегрований показник оцінки виробничої діяльності.

Результати розрахунків свідчать (табл. 5), що рівень рентабельності сушки та зберігання зерна був найвищим у 2005 році, відповідно 2, 05 і 0,34 %, а взагалі спостерігається тенденція зростання рентабельності як при сушці зерна, так і при його зберіганні(мал. 2).

Таблиця 5. Зведені показники,що характеризують економічну ефективність функціонування ВАТ " Підгороднянський елеватор"

Рік	Потужність підприємства,тонн	Коефіцієнт використання виробничої потужності	Фондомісткість продукції, тис. грн./ т	Фондоозброєність праці, тис. грн./осіб	Продуктивність праці, т/люд. рік	Рентабельність сушки зерна,%	Рентабельність зберігання зерна,%
2003	29000	0,6	6,2	1128,2	183,2	0,2	0
2004	29000	1,2	3,11	1324,6	425,3	0,4	0,05
2005	29000	0,5	7,54	1407,8	186,7	2,05	0,34
2006	29000	1,0	3,56	1781,9	500,5	0,64	0,34
2007	29000	0,7	5,50	1782,5	324,0	0,68	0,34
2007 в % до 2003	100	116,7	88,7	157,9	176,9	340,0	–

Повний аналіз ефективності зберігання зерна неможливий без розрахунку беззбиткового обсягу виробництва. Визначення точки беззбитковості можливе двома шляхами: графічним, побудовою графіка критичної точки обсягу реалізації продукції (обсягу надання послуг) та аналітичним, за допомогою формули.

На мал. 3 відображено визначення точки беззбитковості зберігання зерна графічним способом. При цьому на осі абсцис було показано обсяг виконаних робіт по сушці та зберіганню зерна від 10 тис. тонн/ рік до 35 тис. тонн/ рік з діапазоном 5 тис. тонн/рік, а на осі ординат витрати, об'єм наданих послуг, тис. грн. Вихідна інформація для побудови графіка наведена в табл. 6. За основу взято проектну потужність 31000 тонн, а плата за зберігання і витрати на зберігання за фактичними даними.

Отже, точка беззбитковості елеватора при наданні послуг по зберіганню зерна, визначена графічним способом, у натуральному виразі становить 19, 3 тис. тонн, а у вартісному 173,8 тис. грн.

Розрахунок беззбиткового(критичного) обсягу надання послуг$Q_б$ аналітичним способом (у натуральному виразі) здійснюється за допомогою формули:

$$Q_б = \frac{B_{пост}}{Ц_{ол} - B_{зм}}, \text{ у тоннах (3),}$$

де — $B_{пост}$ — постійні витрати, грн.; $B_{зм}$ — змінні витрати на одиницю продукції, грн./тонн; $Ц_{ол}$ — ціна одиниці продукції (вартість надання послуг), грн./тонну.

Для визначення точки беззбитковості нами розраховано загальну суму постійних витрат (82,46 тис. грн.), змінні витрати на 1 т зерна при його зберіганні (7,39 грн.), вартість послуг елеватора по зберіганню 1 тонни зерна — 9грн./тонна — місяць.

Звідси точка беззбитковості становитиме:

$$Q_б = \frac{82400}{9 - 4,73} = 19297,4 \text{ т (4).}$$

Тобто елеватор може працювати

Таблиця 6. Інформація для побудови графіка беззбитковості зберігання зерна (проектна потужність елеватора 31 тис. тонн/рік)

На обсяг виконаних робіт 31 тис. тонн	Вартість (тис. грн.)
Постійні витрати – всього	82,46
у тому числі:	
амортизація	58,9
витрати на ремонт	–
інші витрати	23,56
Змінні витрати – всього	146,63
у тому числі:	
витрати на паливо та електроенергію	78,43
оплата праці основного персоналу	49,6
та відрахування на соціальне страхування	18,6
Всього повні витрати	229,09

беззбитково при умові, якщо в його ємності буде завантажено 19297,4 тонн зерна.

З метою визначення факторів, які істотно впливають на точку беззбитковості, визначимо норму беззбитковості за формулою:

$$H_б = \frac{B_{пост}}{(Ц_{од} - ЗВ_{од}) * Q} * 100 \ (5),$$

де — постійні витрати; $Ц_{од}$ — вартість послуг елеватора по зберіганню 1 тонни зерна $ЗВ_{од}$ — змінні витрати на 1 тонну зерна; Q — виробнича потужність елеватора (у тоннах).

$ВІ_{пост}$ В даному випадку норма беззбитковості дорівнює:

$$= \frac{82460}{(9-4{,}73)*31000} * 100 = 62{,}3\ \%\ (6).$$

Отриманий результат означає, що беззбитковість елеватора становитиме тоді, коли він буде використовувати свою виробничу потужність (31тис. тонн рік не менш, ніж на 62,3 %, тобто буде надано послуги з зберігання зерна на суму173,817 тис. грн. (31000*9*62,3/100).

Виробництво тим надійніше і менш ризиковане, коли норма беззбитковості менша.

Проаналізуємо, які фактори найбільше впливають на норму беззбитковості.

Для цього застосуємо, на відміну від відомого методичного підходу[1], наступний прийом. Кожний із факторів (постійні витрати, ціну, змінні витрати на одиницю продукції й виробничу потужність) послідовно будемо коригувати на 5 % у бік погіршення кожного із факторів з врахуванням його впливу на кінцевий результат. Постійні і змінні витрати при цьому збільшаться на 5 %, а ціна і потужність зменшаться на той же самий відсоток.

В результаті дослідження на основі запропонованого методичного підходу з аналізу точки беззбитковості ми отримали наступні результати.

1. При збільшенні постійних витрат на 5% норма беззбитковості зросте до 65,4%,тобто збільшиться проти рівня цього показника при незмінних значеннях усіх інших факторів на 3,1% (65,4—62,3). Отриманий результат означає, що кожний відсоток погіршення даного фактора обумовлює зростання норми беззбитковості на 0,62 п. п. (3,1:5).

2. При зменшенні плати за зберігання однієї тонни зерна на 5% норма беззбитковості становитиме 69,6%, тобто зросте проти фіксованого рівня на 7,3 п.п. (69,6—62,3). Тобто кожний відсоток зниження ціни зумовлює зростання норми беззбитковості на 1,46 п. п.(7,3:5).

3. При зростанні змінних витрат на 5% норма беззбиткості становитиме 65,9%, або зросте на 3,6 п.п. Тобто збільшення цього фактора на один відсоток призводить до підвищення норми беззбитковості на 0,72 п.п. (3,6:5).

4. При зменшенні обсягу наданих послуг зберігання зерна на 5% норма беззбитковості дорівнює 65,6%, що призвело до збільшення норми беззбитко-

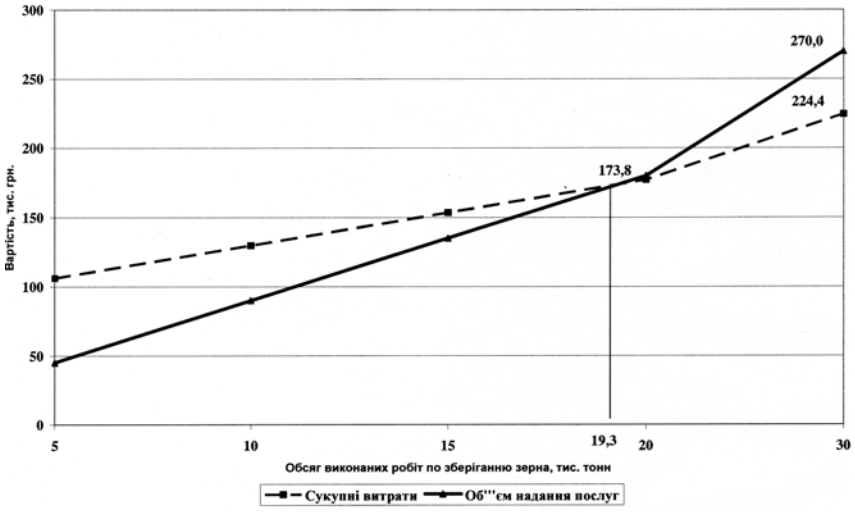

Мал. 3. Точка беззбитковості зберігання зерна

[1] Федоренко В. Г., Гаврилова Т. В., Якушев Є. В. Розрахунок точки беззбитковості на прикладі підприємств харчової промисловості // Фондовий ринок. — 2002. — № 45. — С. 26—31.

вості на 3,3% або на кожний відсоток цього фактора на 0,66 %.

На основі отриманих результатів можна побудувати ранжований ряд щодо ризикованості факторів: на першому місці знаходиться фактор вартості послуг за зберігання зерна, на другому — змінні витрати, на третьому — обсяг завантаження і на четвертому — постійні витрати.

Отже, елеватор повинен особливу увагу приділяти ціновій політиці, а також зменшувати ризик виробництва.

Для підвищення ефективності виробництва особливо велике значення має раціональне використання змінних витрат. Адже після проходження точки беззбитковості скорочення цих витрат супроводжується безпосередньо збільшенням операційного прибутку, оскільки його величина тепер формується як різниця між ціною і змінними витратами на одиницю продукції. Згідно з проведеним аналізом структури собівартості зберігання зерна основними складовими змінних витрат є паливно-мастильні матеріали і електроенергія, тому великої уваги потребує використання зерносушильного господарства, де необхідно впроваджувати у виробництво лише те, що має менші питомі витрати палива і енергії на сушіння планової тонни зерна. Для зниження втрат зерна на стадії зберігання доцільним є забезпечення активного вентилювання для запобігання самозігріванню зерна, налагодження системи обліку зерна та контроль його кількісних і якісних показників.

Відомо, в короткостроковому періоді підприємства мають звужені можливості управляти формуванням постійних витрат, впливати на їх величину. Саме за цієї причини ефект операційного ліверджу виявляється лише в межах зазначеного періоду. Проте і за цих умов підприємства в змозі дещо знижувати постійні витрати як в абсолютному виразі, так і їх частку у сукупних витратах. Один із важливих напрямів такого зниження — це повне використання виробничих потужностей. Адже за неповного їх завантаження підприємство все одно вимушене нараховувати на них амортизацію, здійснювати ремонт, а це збільшує суму постійних витрат і перевищує їх частку в сукупних витратах, зміщуючи точку беззбиткості праворуч — у бік зниження ефективності виробництва.

Також необхідно здійснювати модернізацію елеваторів в напрямі зниження постійних витрат.

Наступий важливий напрям скорочення постійних загальновиробничих витрат. Цього можна досягти: вдосконаленням управління виробництвом; оптимізацією затрат на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами та якістю продукції і послуг.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на основі аналізу економічної ефективності функціонування Підгороднянського елеватора основними шляхами задіяння внутрішньовиробничих резервів підвищення ефективності зберігання і сушки зерна, обумовлених впливом техніко-технологічних факторів є покращення використання існуючих потужностей, а також кількісне і якісне оновлення основних фондів.

Коефіцієнт використання потужностей елеватора найбільш яскраво характеризує величину явних резервів,задіяння яких вимагає здійснення комплексу заходів, пов'язаних не лише з впливом техніко-технологічних заходів, але й організаційно та соціально-економічних факторів.

Елеватори не повинні працювати з обсягами робіт, меншими за точку беззбитковості. Точка беззбитковості Підгороднянського елеватора становить 19, 3 тис. тонн, або 173,8 тис. грн., або 62,3 % від повної потужності елеватора.

Задіяння внутрішньовиробничих резервів підвищення ефективності зберігання зерна є комплексним завданням, яке вимагає узгодження заходів щодо одночасного задіяння техніко-технологічних, організаційних та соціально — економічних складових підвищення ефективності.

Задіяння внутрішньовиробничих резервів, обумовлених впливом техніко- технологічних факторів, здійснюється шляхом кращого використання основних фондів, а також їх кількісного і якісного оновлення.

Література:

1. Харчова промисловість України: Стан та перспективи. — Київ 2001 / За ред. академіка НАН України, народного депутата України Юхновського І. Р. — С. 113.

2. Френкель А. А. Математические методы анализа динамики и прогнозирования производительности труда. — М.: Экономика, 1972. — 190 с.

3. Федоренко В. Г., Гаврилова Т. В., Якушев Є. Р. Розрахунок точок беззбитковості на прикладі підприємств харчової промисловості // Фондовий ринок, 2002, № 45, — С. 26—31.